

ISSN 2544-9338

INTERNATIONAL JOURNAL OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN SOCIAL SCIENCE

RS Global

Scientific Edition

International Journal of Innovative Technologies in Social Science

4(8), Vol.2, June 2018

Chief editor

Issakova Sabira

Professor, Doctor of Philology,
The Aktyubinsk regional state university of K. Zhubanov,
Kazakhstan

Editorial board:

Kolesnikova Galina

Professor,
Taganrog Institute of Management and
Economics,
Russia

Utebaliyeva Gulnara

Doctor of Philological Science,
Al-Farabi Kazakh National University,
Kazakhstan

Uzilevsky Gennady

Dr. of Science, Ph.D.,
Russian Academy of National Economy
under the President of the Russian
Federation

Krokhmal Nataliia

Professor, PhD in Philosophy,
National Pedagogical Dragomanov
University, Ukraine

Yarychev Nasrudi

Doctor of pedagogical sciences,
Candidate of philosophical sciences
Chechen state university
Grozny, Russia

Karimov Bakhtiyor

Professor, Doctor of Science,
Tashkent State Technical University named
after Abu Rayhon Beruniy, Uzbekistan

Sas Nataliia

Associate professor, Doctor of
Pedagogical Sciences,
Poltava National V. G. Korolenko
Pedagogical University, Ukraine

Mirza Natalya

Higher Doctorate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor, Karaganda
State University of E.A.Buketov, Kazakhstan

Mammadov Oruj

Ph.D. in Law,
The Academy of Public Administration
under the President of the Republic of
Azerbaijan

Paramonova Svetlana

Ph.D. in Criminal Law,
Marie Curie Scholar / Senior Researcher
at Zagreb University, Law Faculty,
Croatia

Mazbayev Ordenbek

Doctor of Geographical Sciences,
Professor of Tourism,
Eurasian National University named after
L.N.Gumilev, Kazakhstan

Orehowskyi Wadym

Doctor of historical sciences,
Chernivtsi Trade-Economic Institute
Kyiv National Trade and Economic University,
Ukraine

Publisher –
RS Global Sp. z O.O.,
Scientific Educational Center
Warsaw, Poland
Numer KRS: 0000672864
REGON: 367026200
NIP: 5213776394

Publisher Office's address:
Dolna 17,
Warsaw, Poland,
00-773
Website: <https://ws-conference.com/>
E-mail: rsglobal.poland@gmail.com
Tel: +4(857) 898 55 10

The authors are fully responsible
for the facts mentioned in the
articles. The opinions of the
authors may not always coincide
with the editorial boards point of
view and impose no obligations
on it.

CONTENTS

PUBLIC ADMINISTRATION

Козловський Євген Вікторович
ТЕРМІНОЛОГІЯ ТА ПОНЯТТЄВИЙ АПАРАТ СУЧАСНОГО ТУРИЗМУ 3

Прокопенко Ольга Сергіївна
СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ДІТЕЙ-СИРИТ ТА ДІТЕЙ,
ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ В УКРАЇНІ..... 9

PSYCHOLOGY

Abdrakhym Z. N., Aliyeva A. K., Shauketova A. G., Radyuk Y. I.
CORRELATION BETWEEN STUDENTS' PERCEPTION OF ACADEMIC
GRADING AND THEIR COGNITIVE AND LEARNING STRATEGIES..... 16

Андрійчук І. П.
ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ - МАЙБУТНІХ
ПСИХОЛОГІВ ДО НАВЧАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ..... 20

Бархударян А. А., Касабян С. А.
СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ УРОВНЯ ТРЕВОЖНОСТИ И СОРЕВНОВАТЕЛЬНОЙ
НАДЕЖНОСТИ В РАЗНЫХ ВОЗРАСТНЫХ ГРУППАХ БОКСЕРОВ..... 27

Каневский В. И., Васильев Я. В.
ЦЕЛЕВАЯ НАПРАВЛЕННОСТЬ, СОДЕРЖАНИЕ ЦЕЛЕЙ И ПАРАСУИЦИД..... 31

Оран М. О.
ПСИХОЛОГІЯ ВЗАЄМОДІЇ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО
ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСАМИ..... 36

SOCIOLOGY

Шакенов Е. Р., Капанова Г. Ж., Сабитов Ж. Т., Шамшин Е. М., Альжанова А. Б.
МЕЖДУНАРОДНЫЕ ПОДХОДЫ К ОРГАНИЗАЦИИ
МЕЖСЕКТОРАЛЬНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА В БОРЬБЕ С ТУБЕРКУЛЕЗОМ..... 39

Сервачак О. В., Дмитрик І. О.
УКРАЇНСЬКИЙ СОЦІУМ В УМОВАХ ВІЙНИ:
СОЦІОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА..... 46

*Mukhataeva G. K., Utelbayeva Z. T., Temerkhanova A. A.,
Nurlybekova E. N., Khazieva N. O., Temirova N. D.*
EXPERIENCE OF INTRODUCTION OF ORTHOKERATOLOGY
IN THE KAZAKH NATIONAL RESEARCH INSTITUTE OF EYE DISEASES..... 51

Julia Harkavenko
SELF-PROMOTION AS A PREMISE TO THE STEREOTYPIZATION
OF THE CONTENT IN BRITISH QUALITY PRESS..... 53

PHILOSOPHY

Кривда Наталія Юрївна, Сторожук Світлана Володимирівна
КУЛЬТУРНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК ОСНОВА КОЛЕКТИВНОЇ ЄДНОСТІ..... 58

Кудлач В. І.
ІНТЕГРАЦІЙНІ ПІДХОДИ В НАУКОВІЙ
ТА ІНЖЕНЕРНО-ЕКОНОМІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ..... 64

ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ - МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ДО НАВЧАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Андрійчук І. П. кандидат психологічних наук, доцент

Україна, м. Тернопіль, Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка, доцент кафедри практичної психології

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijitss/01062018/5702

ARTICLE INFO

Received 22 April 2018

Accepted 23 May 2018

Published 01 June 2018

KEYWORDS

student's age,
social-psychological
adaptation,
identity,
self-knowledge,
self-awareness,
self-esteem

© 2018 The Author.

ABSTRACT

The article analyzes the theoretical aspects and relevance of socio-psychological peculiarities of students' adaptation to studying at a high school. The student's age is described as the most favorable for psychological and social development. The characteristic features and contradictions of the socio-psychological nature of the development of student youth are also considered. The basic psychological mechanisms of reconstruction and students' consciousness, neoplasms of the given age are outlined. The importance of diagnosing socio-psychological adaptation of students of the first year is highlighted. Here are also presented the results of empirical research, which characterize existing problems with the process of social-psychological adaptation, inability to carry out psychological self-regulation of their own activities and behavior of students - future psychologists. The necessity of active development of social structures that promote successful socialization and professional formation of student youth is emphasized.

Вступ. Найважливішою соціальною вимогою до вищих навчальних закладів є орієнтація освіти не тільки на засвоєння студентами певної суми професійних знань, а й на розвиток їх особистості, пізнавальних і творчих здібностей, успішної соціалізації в суспільстві та активної адаптації на ринку праці.

Для системи освіти першочерговою є проблема навчальної адаптації студентів (одна з різновидів соціальної адаптації). Від успішності навчальної адаптації на молодших курсах вузу багато в чому залежать подальша професійна кар'єра та особистісний розвиток майбутнього фахівця.

Як відомо, проблемі соціально-психологічної взаємодії особистості та суспільства, функціонування особистості у великих і малих соціальних групах, пошукові дієвих методів впливу на процес соціалізації особистості присвячували наукові роботи як зарубіжні (Ч. Кулі, Г. Мід, А. Асмолов Дж. Морено, Г. Тард, Г. Андрєєва, О. Донцов, Дж. Хоуманс, Є. Кузьмін, Р. Кричевський, Р. Немов, А. Петровський, Б. Паригін, О. Шорохова, А. Свенцицький), так і українські психологи (Л. Орбан-Лембрик, М. Пірен, Г. Радчук, Л. Гармаш, Н. Любченко, О. Венгер, О. Гречишкіна, О. Прудська, В. Гамов, А. Фурман, І. Шаповал, та ін.).

З огляду на те, що молода людина, як правило, вступає у вищий навчальний заклад зразу після закінчення середньої школи, необхідно активно розвивати соціальні структури, які сприяють успішній соціалізації та професійному становленню студентської молоді.

Вступаючи до вищого навчального закладу, студенти стикаються із проблемами, що пов'язані з недостатньою психологічною готовністю до нових умов навчання, з руйнуванням роками вироблених установок, навичок, звичок, ціннісних орієнтацій вихованців середньої школи і виробничих колективів, втрати роками закріплених взаємин з колективом та формуванням нових навичок, а також з невмінням здійснювати психологічну саморегуляцію власної діяльності та поведінки. Перший рік навчання є дуже важливим тому, що в цей час у студента відбувається багато емоційно-особистісних і когнітивних змін – нерідко кількість цих змін перевищує ту, яка припадає на весь період навчання у вищому освітньому закладі. Вони обумовлені ситуацією нових і незвичних вимог для студента.

Результати дослідження. Сфера вузівського навчання є найбільш відповідальною ланкою професійної підготовки фахівців у ланцюзі освітньої системи. Першорядне завдання вищої школи – допомогти студентам оволодіти засобами мислення і діяльності. Вузівська

освіта є, як відомо, завершальним етапом процесу загальноосвітньої підготовки й основною стадією спеціалізації, професійної підготовки. Від якості організації процесу навчання на цій стадії багато в чому залежить подальше комфортне перебування людини в майбутній професійній діяльності, її готовність вирішувати нетипові, нестандартні проблеми у виробничих і комунікативних ситуаціях, а також її суб'єктне буття в процесі взаємодії з іншими людьми [8].

Соціальна адаптація є динамічним системним процесом, ефективність якого залежить від взаємодії людини й ситуації. Об'єктивні властивості ситуації, без сумніву, впливають як на її успішність, так і на психологічні механізми, які лежать в основі поведінкових стратегій, спрямованих на пристосування. У разі високого та низького рівнів адаптивності наявні відмінності застосовуваних стратегій. Оптимальним для соціальної адаптації є поєднання прийняття себе та інших з прагненням реалізувати власні ресурси та переконанням щодо власної самоефективності та сенсовності свого життя.

Студентський вік характеризується умовами, найбільш сприятливими для психологічного, біологічного і соціального розвитку. В цей період найвища швидкість пам'яті, реакції, пластичність у формуванні навичок. В особистості на цьому етапі домінують становлення характеру та інтелекту. Активно розвиваються морально-ціннісні й естетичні почуття. Швидко освоюються соціальні ролі дорослого: громадянські, професійні, економічні, сімейні. Формуються і закріплюються схильності, інтереси. Визначаються життєві цілі й прагнення. Досягається високий рівень розвитку фізичних та інтелектуальних сил, активно зростають творчі можливості, збагачується емоційно-чуттєвий зміст, розкриває зовнішня привабливість. Все це часто є причиною дещо ейфорійних, ілюзорних уявлень про невичерпність і безмежність такого стану й приводить до нерациональної, безцільної, безплідної витрати фізичних і духовних сил.

Саме в студентському віці відбувається перегляд ціннісно-духовних категорій, аксіологічна переорієнтація. Посилюється усвідомленість, об'єктивна позитивізація мотивів поведінки. Формуються і зміцнюються позитивні особистісні риси - відповідальність, почуття обов'язку, цілеспрямованість, наполегливість, самостійність, уміння регулювати свої почуття, бажання, схильності. Разом з тим треба мати на увазі, що до 20 років здатність людини до повнозвідомої регуляції своєї поведінки остаточно ще не сформована. Тому інколи мають місце невмотивовані, флюктуаційні прояви негативної поведінки, неадекватних дій, протиправних вчинків [7].

Другий період юності, на який припадає студентський вік, має специфічні закономірності й являє собою важливий етап у розвитку особистості. У цей період відбувається становлення фахівця, формування його світогляду, ідеалів, переконань. Студентські роки для молодого людини слід розглядати не тільки як підготовку до майбутньої професійної діяльності, але й як першу сходинку до зрілості. К. Д. Ушинський вважав період життя людини від 16 до 22-23 років найбільш вирішальним: «Тут саме завершується період утворення окремих низок (плетениць) уявлень, і якщо не усі вони, то значна частина їх групуються в одну мережу, досить широку, щоб надати вирішальну перевагу тому чи іншому уявленню у напряму думок людини та її характері» [4, с.68].

Студента як людину певного віку і як особистість можна розглядати у трьох іпостасях [4]:

- соціальної, яка обумовлена належністю студента до певної соціальної (академічної) групи і виявляється через виконання ним функцій майбутнього фахівця;
- психологічної, що являє собою єдність психічних процесів, станів і таких властивостей особистості, як характер, темперамент, спрямованість, здібності, від яких, власне, й залежить протікання психічних процесів та виникнення психічних станів;
- біологічної, що включає в себе тип нервової діяльності, будову аналізаторів, безумовні рефлекси, соматичний тип, психомоторику, фізичний стан тощо.

Резюмуючи сказане, можна стверджувати, що дослідження якостей і можливостей студентів, їх вікових та особистісних особливостей слід проводити в усіх зазначених напрямках.

Привертає увагу підхід В. І. Слободчикова, автор виділив ряд характерних рис та протиріч соціально-психологічного характеру, що мають місце у розвитку студентської молоді. У цей період молода людина здійснює вибір професії, оволодіває нею і починає випробовувати себе в інших сферах життя, самостійно планує свою діяльність і поведінку, активно розвиває самостійність суджень і дій. У цьому віці на основі синтезу наявних знань, життєвого досвіду, самостійних міркувань і дій формуються світогляд, етичні та естетичні погляди. Багато які з них переходять зі сфери теоретичних уявлень у сферу практичних здійснень (кохання, шлюб,

створення власної сім'ї). Однак, у зв'язку із матеріальною залежністю від батьків виникає економічне протиріччя між різноманітністю бажань і можливістю їх задоволення [9, с. 39].

Дослідженню студентського віку в сучасній психології присвячено багато праць. Однак існують великі розбіжності щодо розуміння суті розвитку в юності, меж та головних новоутворень цього періоду життя людини. На думку багатьох дослідників таким новоутворенням даного віку є ідентичність. Ідентичність - це результат самоусвідомлення та самовизначення свого "Я" [6, с. 158]. Кінцевим продуктом процесу самопізнання є динамічна система уявлень людини про себе.

Досліджуючи дану проблему у психолого-педагогічній літературі, говорячи про студентський вік, як період, коли в людини з'являється широке уявлення про себе, неможливо не згадати про такі поняття як «самоусвідомлення» та «самооцінка». Самоусвідомлення - це усвідомлення і оцінка людиною своїх дій та їх результатів, думок, почуттів, моральності та інтересів, ідеалів і мотивів поведінки, цілісна оцінка самого себе та свого місця в житті. Самооцінка - це є "певне ставлення до себе: до своїх якостей, можливостей, фізичних (та духовних) сил" [9].

За цією логікою стає зрозумілим, що від рівня самооцінки прямо залежить ступінь розвитку в людини почуття самоповаги, відчуття особистої цінності та позитивного ставлення до сфери власного "Я". Доцільно уточнити, що низька самооцінка передбачає неприйняття себе, самозаперечення та негативне ставлення до своєї особистості. Знання особливостей студентського віку дозволяє зрозуміти сутність особистості кожного студента та своєчасно надати йому психологічну допомогу у визначенні самого себе і свого життєвого шляху. Така допомога особливо важлива у період адаптації першокурсників до нових вимог вищої школи, до викладачів і однокурсників.

Основними психологічними механізмами перебудови діяльності та свідомості студентів можна назвати: самопереконавання, самонавіювання, самоуправління, самозаохочення, самопримус, самоствердження та інші. За допомогою цих механізмів особистість здійснює свідомо саморегуляцію своєї діяльності відповідно до нових її видів та умов. Через ці механізми здійснюється інтеріоризація особистістю нових умов і потреб до діяльності, мотивування їх здійснення, створення уявлень про необхідні дії, спонукання до їх реалізації, вироблення потрібних засобів діяльності та поведінки в нових умовах. Усі ці механізми перебувають у взаємозв'язку і взаємодіють, виявляючи психологічний зміст і характер діяльності та поведінки людини в нових умовах. Такий підхід до розуміння сутності процесу адаптації та механізмів її здійснення дозволяє розмежувати поняття адаптації й соціалізації людини та стверджувати, що перше є органічною складовою частиною другого, тобто адаптація є елементом процесу соціалізації людини.

Багатьма психологами зазначається, що соціально-психологічна адаптація є процесом активного пристосування до вимог середовища. Адаптація відбувається шляхом поєднання несвідомого та свідомого моделювання власної поведінки як індивідуальної стратегії та ситуативної тактики з метою досягнення бажаного результату. На формування бажаної мети та способів її досягнення впливають зовнішні та внутрішні соціальні регулятори. До зовнішніх соціальних регуляторів можна віднести норми поведінки, правила, вимоги та побажання й очікування щодо поведінки. Внутрішніми соціальними регуляторами є інтереси, потреби, ціннісні та сенсожиттєві орієнтації, які разом визначають життєві цілі, індивідуально прийнятні способи й форми соціальної адаптації. Психологічними чинниками, які визначають особливості соціальної адаптації, є психологічні властивості особистості, індивідуальні когнітивні стилі опрацювання інформації [1, с.100].

Як справедливо зазначають фахівці (Балл О. Г., Налчаджан А. А., Сарджвеладзе Н. І.) варто підкреслити неправомірність абсолютного протиставлення репродуктивних і продуктивних, адаптивних і творчих процесів у розвитку мислення і особистості в цілому. Очевидно, потрібно якомога глибше розкривати конкретну діалектику адаптивності та творчості. Це, безумовно, дасть змогу забезпечувати більшу керованість процесами формування особистості, перебігом навчально-виховного процесу тощо. Такий підхід передбачає широке тлумачення поняття адаптації як однієї з найсуттєвіших передумов творчих процесів особистості у будь-якій сфері життєдіяльності. У теорії психологічної адаптації, як правило, виділяються такі етапи розгортання адаптаційних процесів людини: усталена адаптація, переадаптація, дезадаптація, реадаптація (Лебедев В. І.).

Як правило, проблема адаптації активізується в ситуаціях незнайомих для індивіда, які мають для нього високу життєву значущість. Це означає, що неадаптованість може з високою

ймовірністю призводити до психічного неблагополуччя індивіда, стану депресії та навіть до неврозів. Неадаптованість проявляється в неадекватному розумінні ситуації, у способі дій, який підвищує несприятливість та загрозовість ситуації.

Можна дійти висновку, що першокурсники мають труднощі в протіканні процесу соціально-психологічної адаптації, тому що у них не сформувалися такі риси особистості як: здатність навчатися самостійно, контролювати й оцінювати себе; володіти своїми індивідуальними особливостями пізнавальної діяльності; вміння правильно розподілити свій робочий час для самостійної підготовки.

Викладач вищого навчального закладу повинен допомогти студенту-першокурснику у подоланні цих труднощів.

Адаптація студента у вузі – складне явище, яке має різні напрями: адаптація до нового культурного середовища (місто, вуз, гуртожиток), колективу, діяльності (навчальна, професійна, творча, громадська, тощо). Дослідження процесу адаптації першокурсників в умовах вищої школи дозволяють виділити наступні головні труднощі [2]:

- переживання, пов'язані з перехідним періодом: від шкільного до дорослого життя;
- невизначеність мотивації вибору професії;
- недостатня психологічна підготовка до самостійного життя, необхідності приймати рішення, брати на себе відповідальність за власні дії і вчинки;
- невміння здійснювати психологічну саморегуляцію поведінки і діяльності, що підсилюється відсутністю звичного повсякденного контролю педагогів та батьків;
- нові умови діяльності студента у вузі – це якісно інша система співвідношення відповідальності і залежності, де на перший план виступає необхідність самостійної регуляції своєї поведінки;
- пошук оптимального режиму праці та відпочинку в нових умовах;
- налагодження побуту і самообслуговування, особливо у випадку проживання у гуртожитку;
- відсутність навичок самостійної роботи.

Усі ці труднощі різні за своїм походженням. Одні з них об'єктивно неминучі, інші носять суб'єктивний характер і пов'язані зі слабкою підготовкою, вадами виховання в родині і школі [2].

При дослідженні порушень у адаптації перш за все беруться до уваги такі параметри як поведінка, рівень напруги, фрустрація, тривожність, переживання стресу, агресивність. Знання індивідуальних особливостей студента, на основі яких будується система включення його в нові види діяльності та нове коло спілкування, дає можливість уникнути дезадаптаційного синдрому, зробити процес адаптації психологічно комфортним [3].

Проведений нами аналіз досліджень проблеми адаптації студентів у вищій школі дозволив виявити, що для діагностики процесу адаптації використовуються найрізноманітніші методики, однак для більш точного дослідження важливо використовувати комплекс методик, тому що більшість з них носять супутній характер (Т. В. Дембо, С. Л. Рубінштейн, А. М. Прихожан; 16-факторний особистісний питальник Р. Кеттелла; питальник Басса – Дарки; питальник соціальної компетентності (Л. М. Мітіної); питальник конструктивної мотивації (А. А. Реан, О. П. Єлісєєва); дослідження самоставлень (В. В. Столін, С. Р. Пантілєєв); «Локус контролю» (адаптована Е. Г. Ксенофонтовою); діагностика комунікативної соціальної компетентності (Н. П. Фетіскін, В. В. Козлов, Г. М. Мануйлов); опитувальник «Соціально-психологічні характеристики суб'єкта спілкування» (В. А. Лабунської) та інші [5].

З метою дослідження особливостей соціально-психологічної адаптації у студентів-першокурсників вищої школи нами був підібраний комплекс діагностичного інструментарію, а саме: методика «Самооцінка психічних станів» (за Г. Айзенком), що дозволяє визначити показники рівнів чотирьох блоків психічних станів: тривожності, фрустрації, агресивності та ригідності; методика діагностики соціально-психологічної адаптації К. Роджерса та Р. Даймонда, що спрямована на вивчення особливостей соціально-психологічної адаптації та пов'язаних із цим рис особистості; тест-опитувальник А. В. Фурмана «Наскільки ти адаптований до життя» передбачає виявлення адаптованості студента на всіх можливих рівнях її функціонування; багаторівневий особистісний опитувальник «Адаптивність» (МЛЮ-АМ) А. Г. Маклакова і С. В. Чермяніна призначений для оцінки адаптаційних можливостей людини через оцінку психологічних характеристик, що є найбільш значущими для регуляції психічної діяльності і процесу адаптації; питальник «Адаптивні стратегії поведінки» (АСП) Н. М. Мельникової спрямований на вивчення індивідуальних переваг у виборі стратегій

поведінки в проблемних ситуаціях соціальної взаємодії, поєднання стратегій в індивідуальній поведінці характеризує стиль адаптації особистості.

Дослідження проводилось на базі Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. У дослідженні взяло участь 72 студенти-першокурсники, факультету педагогіки і психології, спеціальності «Психологія», «Практична психологія».

Аналіз даних, отриманих у ході проведення методики «Самооцінка психічних станів» (за Г. Айзенком) показав, що у більшості студентів спостерігається середній рівень за усіма показниками психічних станів. Найвищий показник середнього рівня у стану тривожності, він становить 58,4 %. Було також виявлено, що 20,8 % студентів мають високий рівень тривожності, до цього рівня відносяться студенти, які відчувають напругу або нервозність. Дані свідчать про те, що у більшості студентів присутній стан тривожності, що є типовим в перші місяці навчання, коли процес адаптації проходить не дуже вдало. Будь-яка нестабільність, порушення звичного ходу подій може привести до розвитку тривожності. Високий показник середнього рівня має також стан фрустрації – 51,4 %. Зазначимо, що фрустрація – це психічний стан, що виникає в ситуації незадоволення якої-небудь значущої для людини потреби. Виявляється в гнітючій напрузі, відчутті безвихідності і відчаю та виникає в ситуаціях, які сприймаються особистістю як загроза досягненню значущої для неї мети чи реалізації її потреби.

Варто відмітити що у 33,3 % студентів високий показник агресивності, що свідчить про явні проблеми у процесі їхньої адаптації. В той же час високий показник 36,2 % виявлено у стані ригідності, що свідчить про утруднення в зміні наміченої суб'єктом програми діяльності в умовах, які об'єктивно вимагають її перебудови, що безперечно вказує на факт проблеми протікання процесу адаптації. Підтверджуючи це відмітимо, що менша кількість студентів має показники низького рівня. Так як високий рівень усіх цих станів свідчить про проблеми у процесі соціально-психологічної адаптації, можна говорити про те, що низький рівень буде свідчити про адекватне протікання процесу адаптації першокурсників до умов навчання у вищій школі.

Як зазначалось вище, проходячи процес адаптації, студент відчуває певні труднощі та пов'язані з цим неприємні психічні стани, такі як: тривожність, фрустрація, агресивність і ригідність. Це не завжди свідчить про дезадаптацію та є сигналом про необхідність роботи із такими студентами.

Результати дослідження за методикою тест-опитувальник А. В. Фурмана «Наскільки ти адаптований до життя» дали нам змогу виявити, що для студентів характерні низькі показники за шкалою «Адаптованість», 12,5 % досліджуваних притаманний крайнє низький рівень адаптованості. Натомість високі показники за даною шкалою отримали тільки 11,1 % досліджуваних. Разом з тим, найвищий показник виявився у середнього рівня адаптованості – 25 %. Все це свідчить про те, що в університеті необхідне впровадження цілеспрямованої системи психологічної допомоги

За результатами методики діагностики соціально-психологічної адаптації К. Роджерса та Р. Даймонда можна констатувати те, що високий рівень соціально-психологічної адаптації притаманний 18 % студентів, середній – 30 %, а низький рівень – 52 %. У більшій частині досліджуваних рівень адаптації нижче норми. Такі показники свідчать про те, що у школі проводиться недостатня робота щодо підготовки дітей до нового стилю життя (див. Рис. 1.).

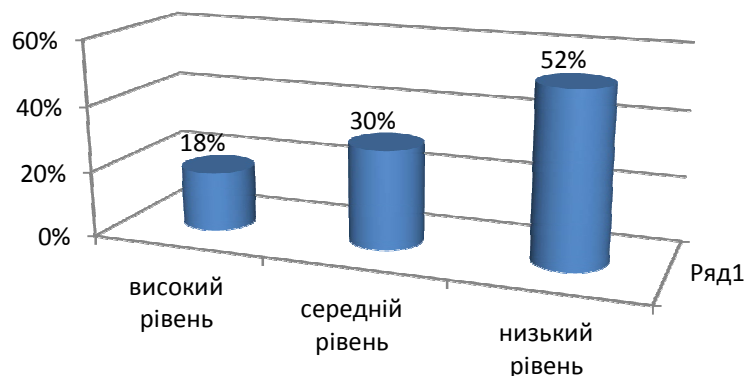

Рис. 1. Показники рівня соціально-психологічної адаптації студентів-першокурсників

Аналізуючи дані отримані за методикою багаторівневого особистісного опитувальника «Адаптивність» (МЛО-АМ) А. Г. Маклакова і С. В. Чермяніна, можна стверджувати, що за шкалою «Особистісний адаптивний потенціал» найбільша кількість студентів – 51,4 % мають низький рівень адаптивного потенціалу, 43,1 % – середній рівень та 5,5 % високий. Ці результати свідчать про серйозні проблеми у студентів з процесом адаптації, та вказують на необхідність корекційної роботи з першокурсниками

Аналіз результатів за питальником «Адаптивні стратегії поведінки» (АСП) Н. М. Мельникової показав, що більшій частині студентів, а саме 26,4 %, притаманна стратегія адаптивної поведінки «Активна зміна себе». Це свідчить про те, що зіткнувшись із певними змінами в системі «індивід-середовище» людина не намагається змінити середовище під себе, чи знайти оптимальний спосіб взаємодії з ним, а змінює себе, як би підлаштовується під умови, що склалися. Та все ж, великій частині студентів – 20,8 %, характерна стратегія «Відхід від контакту із середовищем та занурення у свій внутрішній світ», що значною мірою перешкоджає нормальному протіканню процесу адаптації, так як замість того, щоб якимось пристосовуватись до середовища, студенти створюють навколо себе свій мікросвіт і закриваються в ньому, як «равлик». Натомість 26,4 % студентів ігнорують стратегію «Вихід із середовища і пошук нового», цю стратегію ще можна назвати «Стратегія перелітної птиці». Це свідчить про те, що не дивлячись на труднощі, які постають перед студентами, вони не відступають від своєї мети, тобто не йдуть з університету, а намагаються змінити себе, щоб мати змогу адаптуватись до нових умов. Також 15,2 % ігнорують стратегію «Активна зміна середовища» та стратегію «Активна зміна себе» (див. Рис. 2.).

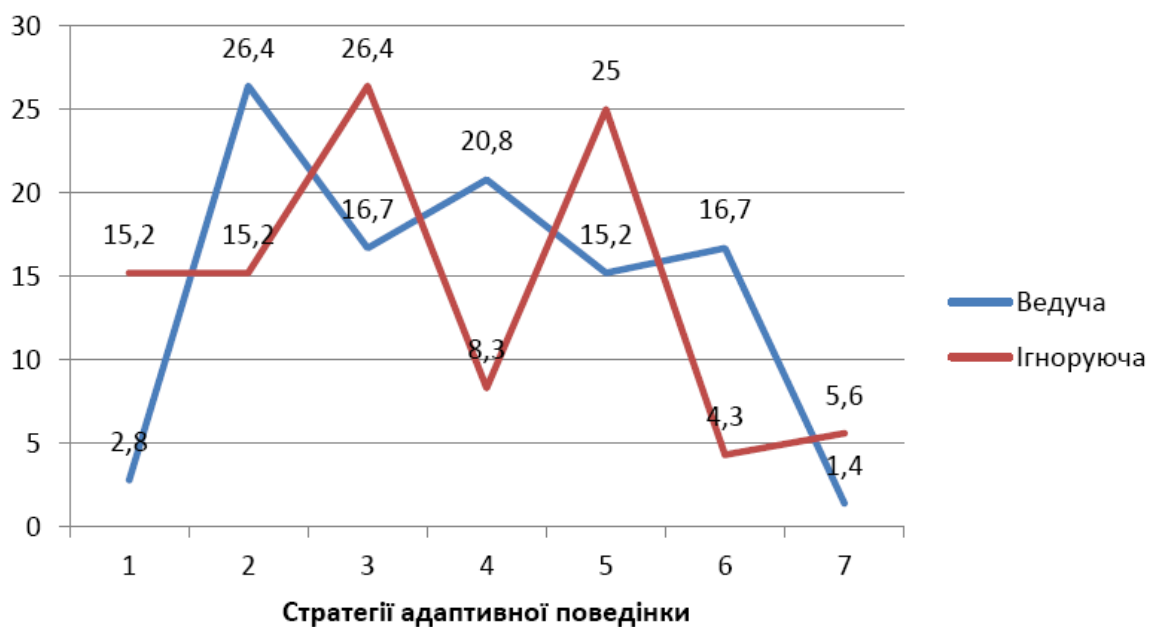

Рис. 2. Розподіл кількісних показників першокурсників за питальником «Адаптивні стратегії поведінки» Н. М. Мельникової

Досліджуючи особливості процесу адаптації, ми виявили, що у студентів виникають серйозні проблеми з процесом адаптації, це підтвердили результати всього комплексу діагностичних методик, які ми використовували в ході свого дослідження. Саме тому існує необхідність у роботі зі студентами першого року навчання, організації та керівництві самостійною навчальною роботою студентів, розробці та запровадженні шляхів її раціоналізації, що допоможе оптимізувати процес адаптації. Підсумовуючи результати дослідження за усіма методиками можна констатувати, що у студентів наявні проблеми із процесом соціально-психологічної адаптації.

Діагностика соціально-психологічної адаптації студентів першого курсу є дуже важливою, тому що вона дає змогу виявити та вчасно попередити негативні наслідки, що можуть виникнути в разі дезадаптації студентів. Це постійний стан тривожності та агресивності, депресії, низька успішність та подальші проблеми вже у професійній діяльності. Тому психологічній службі вищої школи необхідно приділяти більше уваги розробці

методологічного інструментарію спрямованого на оптимізацію процесу адаптації студентів першого року навчання.

Висновки. Підводячи підсумок щодо розглянутих труднощів у навчанні студентів-першокурсників, слід зазначити, що рівень особистісної готовності до самостійного життя сучасних випускників шкіл вимагає суттєвої додаткової психологічної роботи з ними в системі вузівського навчання. Сучасна система вищої освіти повинна бути більше спрямованою на особистість студента та забезпечувати підтримку його саморозкриття, що стане умовою успішної адаптації особистості до умов навчання у вищій школі. Освітній процес повинен відповідати запитам та потребам особистості, навчати людину осмислювати інформацію, засвоювати її, розглядати з різних точок зору і вміти застосовувати здобуті знання у житті. Основні напрями цієї роботи, на наш погляд, мають бути пов'язані зі стимуляцією розвитку таких особистісних якостей, як самостійність, відповідальність, інтегрованість, а також керованість пізнавальної та емоційної діяльності.

Головною умовою оптимізації процесу адаптації студентів-першокурсників є створення сприятливого середовища для розвитку особистості студента. Навчально-виховний процес повинен бути організований за допомогою засобів та форм навчання, що сприятимуть ефективному розвитку та саморозвитку особистості, в тому числі її пізнавальних процесів, особистісних і духовно-моральних якостей, та повинен бути побудований так, щоб зацікавлювати і викликати у студентів бажання брати участь у такому навчально-виховному процесі. Слід зазначити, що саме від соціальної адаптації залежатиме успіх переходу до професійної мотивації студентів. Розробка та апробація розвивальної програми з метою оптимізації процесу адаптації студентів буде перспективою наших подальших наукових розвідок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балл Г. А. Понятие адаптации и его значение для психологии личности / Г. А. Балл // Вопросы психологии. - 1989. - №1. - С. 92 – 100.
2. Бохонкова Ю. О. Особистісні чинники соціально-психологічної адаптації першокурсників до умов вищих навчальних закладів: Дис. канд. психол. наук: 19.00.05. / Юлія Олександрівна Бохонкова. – Луганськ, 2005. – 207 с.
3. Буяльська Т. Б. Робота кураторів академічних груп у вищому навчальному закладі: методичний посібник / Т. Б. Буяльська, М. Д. Пришак, Л. А. Мацко. – Вінниця : ВНТУ, 2010. – 154 с.
4. Винославська О. В. Психологічні особливості студентської групи / О. В. Винославська // Практична психологія та соціальна робота. – 2005. - №7. – С.65-70.
5. Дубовицкая Т. Д. Методика исследования адаптированности студентов в вузе [Электронный ресурс] / Т. Д. Дубовицкая, А. В. Крылова // Психологическая наука и образование. – 2010. – №2. – Режим доступа: <http://www.psyedu.ru/journal/2010/1/Dubovitskaya.phtml>
6. Клочек Л. В. Проблеми ідентифікації і відособлення в психології / Л. В. Клочек // Вісник [зб. наук. статей НПУ ім. М. П. Драгоманова] Укл. П. В. Дмитренко, Л. Л. Макаренко, О. П. Симоненко. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2003. - Випуск 5.- С.158 –160.
7. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. / А. І. Кузьмінський. – К.: Знання, 2005. – 486 с.
8. Психологічні особливості студентського віку. На допомогу кураторам. Вип. 3 / [укладачі : Л. М. Яворовська, Р. Ф. Камишнікова, О. Є. Поліванова, С. Г. Яновська, С. М. Куделко]. – Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2013. – 88 с.
9. Слободчиков В. И. Категория возраста в психологии и педагогике развития / В. И. Слободчиков // Вопросы психологии. – 1991. - №2. - С.37-50.